

ČLOVEK A ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

(„Okrúhly stôl“ Voprosov filosofii)

RAISA KOPSOVÁ

Problematika vzťahu spoločnosti a prírody, človeka a jeho životného prostredia sa stala v poslednom desaťročí na celom svete predmetom mimoriadneho záujmu tak teoretického, ako aj praktického, sociálno-ekonomického a politického. Ochrana a racionálne využívanie biosféry, tvorba životného prostredia človeka je nielen aktuálna vedecká otázka, ale je to aj zložitý problém ekonomický a ideologický. O jeho závažnosti svedčí relatívne veľký počet monografií a množstvo odborných článkov, ktoré sú venované rôznym aspektom skúmania a riešenia tejto problematiky. Významnosť, aktuálnosť a novosť tejto problematiky, jej závažnosť pre súčasnú aj budúcu existenciu ľudstva vynucuje si aj aktívnu a účinnú participáciu marxisticko-leninskej filozofie na jej riešení.

So širokou škálou názorov vedcov, návrhov opatrení a prognóz vývinu vzťahu človeka a okolitého prostredia zoznamuje svojich čitateľov aj časopis Voprosy filosofii. Okrem jednotlivých štúdií bol v ročníku 1973 uverejnený záznam rozsiahlej diskusie na túto tému, konanej v rámci tzv. Okrúhleho stola.

Okrúhly stôl je dnes už tradičná a populárna forma práce redakcie časopisu. Nie je to akýsi filozofický klub, ani prednášanie pripravených referátov, ale predovšetkým živá, čínorodá výmena názorov popredných predstaviteľov najrozličnejších vedných odborov. Na týchto diskusiách sa zúčastňujú aj významní stranícki a hospodárski pracovníci, publicisti, spisovatelia a pedagógovia. Redakcia sa usiluje, aby časopis aj touto vynikajúcou formou plnil svoju bytostnú úlohu, ktorá podľa slov hlavného redaktora časopisu I. T. Frolova spočíva predovšetkým v nastoľovaní problémov, v upútavaní pozornosti verejnosti na ne a v stimulovaní ich konkrétnych riešení. Tým chce filozofia plniť jednu zo svojich základných funkcií v spoločnosti a v systéme vied vôbec — nastoľovať nové problémy, pričom nastoľovať ich v pozitívnej forme. Organizovanie Okrúhleho stola je príkladom vhodnej formy úzkeho kontaktu sovietskej filozofie so životom spoločnosti a prejavom jej zaangažovanosti na riešení aktuálnych, závažných problémov. Cieľom diskusií a súčasne aj ich heslom, ako výstižne povedal prof. Frolov, má byť — „menej poučení a viac konštruktívnych myšlienok“. Tento zámer sa Okrúhlemu stolu, ako to dokazujú uverejňované materiály, výsostne darí. Okrem témy *Človek a jeho životné prostredie*, o ktorej tu chceme informovať, boli v ročníku 1973 uverejnené diskusné príspevky

aj o tejto problematike: Veda, etika, humanizmus, Interakcia prírodných a spoločenských vied v súčasnej etape a Súčasné problémy vzdelávania a výchovy.

Diskusia *Človek a jeho životné prostredie* sa uskutočnila v novembri 1972, autorizované stenografické záznamy príspevkov sú uverejnené v 1.—4. čísle. Otvoriac diskusiu, I. T. Frolov zdôraznil, že pri posudzovaní tejto problematiky ide najmä o hľadanie vedeckých a praktických riešení problému, ktorý má *globálny* a *komplexný* charakter. Zdôraznil význam nielen jeho filozofických, ale aj politických aspektov. Akademik J. K. Fedorov (náčelník Hlavnej hydrometeorologickej služby ZSSR) uviedol, že pre dané rokovanie je rozhodujúci politický a ideologický význam problému vzťahu človeka a prírody. Podľa jeho názoru je nebezpečenstvo krízy, o ktorej hovorili účastníci Rímskeho klubu, reálne, nemožno rátať s tým, že sa všetko usporiada samo od seba. Kríza životného prostredia človeka nevznikne v podmienkach socialistickej spoločnosti. Ak sa však kapitalistická spoločnosť s jej terajšími vývinovými tendenciami zachová na významnej časti sveta, je kríza nevyhnutná. Treba rátať s tým, že vypukne v priebehu 50—150 rokov. Ďalej sa zaoberal hlavnými zápornými vplyvmi človeka na prírodné prostredie. Podstatné znehodnotenie Zeme odpadom možno odvrátiť, ale isté pôsobenie ľudskej činnosti na geochemickú a tepelnú rovnováhu našej planéty je nevyhnutné (napr. zmena tepelného režimu). Proces interakcie človeka s prostredím sa taktiež stáva príčinou a dôsledkom zmeny spoločenského zriadenia. Záchrana životného prostredia si vyžaduje ohromné investície. Ak sa podarí vyhnúť sa pretekom v zbrojení, bude viac prostriedkov na takéto úlohy. Záverom vyslovil presvedčenie, že socialistická spoločnosť dokáže spájať prírodné procesy s procesmi, ktoré vnáša do prírody civilizácia, a to tak, aby tieto zmeny ľudstvu neškodili.

Problematike rozpracovania generálneho plánu využívania a cielavedomého pretvárania prírody ZSSR venoval svoj príspevok akademik I. P. Gerasimov (riaditeľ Geografického ústavu AV). Zdôraznil význam nových straníckych smerníc a zákonov zameraných na splnenie tejto úlohy. Podčiarkol, že „len mierová koexistencia *všetkých národov*, neprestajný rozvoj národného hospodárstva *všetkých krajín*, široká výmena vedeckotechnických skúseností a realizácia koordinovaných podujatí umožnia zabezpečiť účinné a cielavedomé pretváranie prírodného prostredia a jeho zachovanie v záujme celého ľudstva“ (č. 1, s. 54—55).

O charakteristike obsahu a významu novovznikajúcej vedy — globálnej ekológie — hovoril M. I. Budyko (geofyzik). O závažnosti jeho myšlienok svedčí aj to, že dali podnet k živej diskusii o význame a organizačných otázkach tejto vedy. G. F. Čilmi (geofyzik) charakterizoval novú úlohu — skúmanie systému adaptácie biosféry na podmienky vytvorené človekom. Prvotná biosféra sa v blízkej budúcnosti stane novým systémom — biotechnosférou, ktorá sa bude vyvíjať podľa svojráznych a zatiaľ neznámych zákonov. Základnou príčinou ničivých akcií človeka voči prírode sú protirečenia medzi potrebami spoločnosti a materiálnymi, sociálnymi, kultúrnymi a intelektuálnymi možnosťami ich uspokojovania. Svojrázny dualizmus ničivého a tvorivého vplyvu človeka na biosféru plodí zodpovedajúci dualizmus vedeckých a praktických

úloh. Novou úlohou vedy je štúdium možnosti *adaptácie biosféry* na tieto nové podmienky, ktoré pre ňu vytvára človek. Pozornosť treba venovať najmä týmto aspektom: adaptácii biosféry na zmeny jestvujúcej geochemickej migrácie látok v dôsledku hospodárskej činnosti človeka, adaptácii na nové prúdy energie mimoslniečného pôvodu, adaptácii všetkých rovín živej hmoty biosféry na urbanizované prostredie.

J. I. Ignatiev sa zaoberal predovšetkým konkrétnymi otázkami plánovania materiálnych zdrojov a opatreniami na uskutočnenie programu zachovania prostredia. Hovoril o nákladoch venovaných v ZSSR na zachovanie životného prostredia, zdôraznil význam rozpracúvania fundamentálnej teórie vzťahu človeka a životného prostredia pre riešenie ekonomických otázok a uviedol hlavné smery ekonomicky efektívneho ozdravenia životného prostredia.

Uverejňovanie materiálov z diskusie pokračuje v č. 2 (s. 36—52). V redakčnom úvode sa zdôrazňuje, že v centre záujmu strany a vlády je *organizácia vzťahov* človeka a prírody. Uvádzajú sa tu konkrétne štátne opatrenia na odvrátenie devastácie vybraných území a prírodných objektov (konkrétne Kaspického mora, Bajkalu, riek Volgy a Uralu).

Akademik P. L. Kapica sa zaoberal vo svojom vystúpení tromi aspektmi otázky vzťahu človeka a prírody — technicko-ekonomickým, ekologickým a sociálno-politickým. Upozornil, že zhoršovanie kvality životného prostredia má povahu exponenciálnej funkcie (ako výbuch atómovej bomby); podobnú povahu má aj demografický problém. Dôležitosť posudzovaných otázok vyplýva z ich globálnosti, treba ich riešiť v meradle celej našej planéty. Zatiaľ však nejestvuje systém účinného pôsobenia na krajiny, ktorý by nedovoľoval znečisťovať prostredie. Jedna z najdôležitejších globálnych otázok súvisí s energetikou. Napríklad aj za predpokladu, že nebude vzrastať počet obyvateľstva, ale bude pokračovať súčasná tendencia rastu spotreby energie, v priebehu 100—150 rokov sa vyčerpajú zásoby uhlia. Ešte bližšia je kríza, pokiaľ ide o iné druhy surovín (napr. zásoby striebra sa vyčerpajú za 13—40 rokov, olova za 20—60 a pod.). Globálnu krízu z vyčerpania zdrojov surovín možno odvrátiť prevedením výrobných procesov na tzv. „uzatvorené procesy“. Odvrátenie *ekologickej krízy* spočíva najmä v hľadaní nových podmienok rovnováhy v prírode. Klasickým príkladom je riešenie problému Bajkalu, kde nie je nevyhnutné zachovať ho v nedotknutom stave, ale využívať jeho bohatstvo bez porušenia jeho života a biologických funkcií (názorným príkladom toho, čo sa stane pri nesprávnom prístupe, sú Veľké jazerá v USA a Kanade). Tretím aspektom globálnych problémov je vytvorenie sociálnych podmienok, ktoré by umožnili realizáciu rozvoja techniky a priemyslu na vedeckom základe, zabezpečujúcim rovnovážny rozvoj civilizácie. Spoločnou úlohou vedcov v prírodných aj v spoločenských vedách je organizovať spoločenské vedomie ľudí tak, aby si najširšie vrstvy uvedomili význam a následky globálnej krízy.

Filozofi V. F. Kormer, I. I. Kravčenko a R. V. Sadov venovali svoj spoločný príspevok charakteristike povahy ekologických protirečení ako výsledku protirečení v schopnosti, vo vedomí, protirečení techniky a kultúry. Upozornil, že k ekologickým problémom nemožno pristupovať abstraktne

ale v úzkej súvislosti so sociálnymi faktormi. Narušenie ekologickej rovnováhy si človek uvedomuje len vtedy, ak sa jeho deštruktívny vplyv na prírodu nekompenzuje jeho tvorivou činnosťou. Táto orientácia sa zachováva dodnes. Ďalej charakterizovali kultúrno-činnosťnú orientáciu kapitalistického typu a povahu ekologického protirečenia, ktoré vystupuje vo vedomí ako protirečenie prirodzeného a umelého. Vyjadrili sa aj k otázke vzťahu pojmov ekologické a sociálne. Zdôraznili, že je nežiadúce redukovať problém ekologických vzťahov na problém ovládnutia prírody podľa stupňa poznania jej zákonov a úrovne technického rozvoja výrobných síl. Ekologická revolúcia, rovnako ako revolúcia vo vede a technike, začína sa a prebieha súčasne so sociálnou vedeckotechnickou revolúciou a stáva sa organickou súčasťou výstavby komunistickej spoločnosti.

Problemátike „demografickej explózie“ a jej ekologickým následkom venoval svoj príspevok demograf B. C. U r l a n i s. Uviedol, že explózia vznikla v dôsledku toho, že teraz jestvuje vo svete prirodzená pôrodnosť a umelá úmrtnosť. Je to konflikt medzi zachovaním predošlej fyziologickej úrovne pôrodnosti vo väčšine krajín „tretieho sveta“ a výdobytiami vedy, konkrétne medicíny, ktoré spôsobili umelú úroveň úmrtnosti, jej zníženie. Teraz sa podľa jeho názoru nachádzame na vrchole rastu populácie na Zemi. V budúcnosti sa tento rast spomalí. Ak v súčasnosti asi 30 % manželských párov na svete reguluje počet detí v rodine, postupne sa bude toto množstvo zväčšovať, až dosiahne 100 %. Príspevok vyvolal niekoľko doplňujúcich pripomienok a otázok.

Noogenéza — prechod k evolúcii riadenej ľudským vedomím — je témou príspevku biológa M. M. K a m š i l o v a. Konštatoval, že odstrániť negatívne dôsledky vedeckotechnického pokroku možno len pomocou vedy, ktorá sa stáva nielen nevyhnutným faktorom ďalšieho rozvoja, ale aj prostriedkom zabezpečujúcim zachovanie ľudstva. Zatiaľ sú podľa jeho názoru nedostatočne vysvetlené základné zákonitosti organizácie a vývinu biosféry, nie je jasné, v akej miere sa im musí ľudská spoločnosť podriaďiť. Ak by sociálne zákony protirečili zákonom biosféry, biosféra môže „vetovať“ ľudskú činnosť. V súvislosti so vzťahom ľudskej činnosti a biologických zákonitostí sa autor prihovára za zriaďovanie mnohostupňových, relatívne uzatvorených „nárazníkových“ čistiacich systémov, umiestnených medzi výrobu a otvorenú prírodu. Technika musí byť ekologická, musí modelovať zákonitosti biotického kolobehu.

Bioekonomickému programu ako výskumnému projektu riešenia aktuálnych sociálnych úloh zachovania životného prostredia venovali svoj príspevok ekonómovia P. G. O l d a k a D. R. D a r b a n o v. Zaoberali sa potrebou a významom takéhoto programu, uviedli konkrétnu schému ekologického výskumného programu (objekty, aspekty a metódy, výsledky, hodnotenia) a podrobnejšie charakterizovali metodologické nároky tvorby takéhoto programu.

Ďalšie príspevky čitateľ nájde v 3. čísle (s. 51—76). Niektorými sociálno-politickými aspektmi problému vzťahu spoločnosti a prírodného prostredia sa zaoberal S. J. Č i k i n (námestník ministra zdravotníctva RSFSR). Upozornil, že vonkajšie prostredie sa mení natoľko, že adaptačné možnosti človeka už nestačia na jeho normálnu existenciu v nových ekologických podmienkach.

Uviedol nové opatrenia sovietskej vlády, zamerané na zlepšenie životného prostredia, príklady realizovaných opatrení na ozdravenie životného prostredia v Moskve atď.

A. G. D o s k a č (geograf) hovoril o niektorých teoretických otázkach vytvorenia generálneho plánu pretváranie prírody a o pôsobení techniky na prírodu. V súčasnosti jestvujú isté predpoklady na usmerňovanie tak dynamiky biosféry, ako aj procesov technického pôsobenia na ňu. Praktické možnosti určujú tieto faktory: výskum a poznanie prírodných zákonitostí vývinu biosféry, analýza reakcie jej komponentov na cudzie vplyvy, určenie hranice reverzibility zmien biosféry, prognóza zmien pri rôznych variantoch pôsobenia a ich hodnotenie (aj kvalitatívne) tak z prírodnohistorického hľadiska, ako aj z hľadiska užitočnosti alebo škodlivosti pre spoločnosť a človeka ako biologickej bytosti. Podstata otázky je v hľadaní rovnovážnych vzťahov, vyhovujúcich „obidvom stranám“.

Urbanizáciou a jej vplyvom na biogeochemické cykly sa zaoberal N. P. N a u m o v. Upozornil na rôzne smery skúmania adaptácie organizmov napr. rádioaktívny odpad. Urbanizáciu nepokladá za nevyhnutne škodlivú. Možnosť odstránení urbanizáciou vyvolávané poruchy biogeochemických cyklov spočíva v zabezpečení prepracovania odpadových vôd a odpadkov na hnojivá. Osobitnú pozornosť treba venovať agrocenózam. Ďalej hovoril o propagovaní otázok ochrany prírody, o zaradení tejto problematiky do osnov vysokoškolského štúdia a o príprave odborníkov — biogeocenológov.

A. V. M e d v e d k o v (Geografický ústav AV ZSSR) upozornil na to, že treba venovať pozornosť aj lokálnym problémom. Veľký význam má faktorová ekológia miest. Hovoril o svojich skúsenostiach z práce vo Svetovej zdravotníckej organizácii, konkrétne v oblasti modelovania procesov rastu mestských systémov. Hlavné ťažkosti nesúvisia s metabolizmom týchto systémov, ale s ich rastom. Sú len čiastočne podmienené nedostatkom hmotných prostriedkov, vyplývajú predovšetkým z pomalého chápania nového zmyslu a rozmerov zmien. Treba všestranne preskúmať otázku voľby dynamiky rastu, aby umožňovala plánovitú a proporciálnu prestavbu celého komplexu podmienok života obyvateľstva.

G. I. S i d o r e n k o (Ústav hygieny AV ZSSR) vo svojom príspevku upozornil na skutočnosť, že znehodnocovanie prostredia, najmä chemickými látkami, vyvoláva rast celkovej aj špecifickej chorobnosti obyvateľstva. Uviedol príklady konkrétnych výsledkov úspešnej práce pri riešení lokálnych problémov životného prostredia v ZSSR. Záverom zdôraznil význam masovej popularizácie výsledkov spolupráce krajín RVHP v oblasti ochrany životného prostredia.

Veľmi zaujímavé poznámky o riadení biosféry predniesol N. F. R e j m e r s (Ústredné výskumné laboratórium poľovníctva). Zdôraznil, že ľudstvo ako prírodný systém sa podriadiuje vo vnútrosystémovej regulácii všeobecným zákonom intersystémovej regulácie veľkých systémov. Autoregulácia nie je možná, avšak jestvujú spôsoby rozumového usmerňovania, ktoré vyžadujú zodpovedajúce metódy a čas. Čas je rozhodujúcou otázkou, ľudstvo má k dispozícii 30—50 rokov. „Za toto obdobie sa musíme naučiť riadiť biosféru a riadiť

ľudstvo" (č. 3, s. 60). Teoreticky existujú dve cesty na dosiahnutie ekologickej rovnováhy: pomocou techniky (vytvorenie technosféry) a autoreguláciou ekologických systémov (noosféra). Prvú možnosť vylučujú ekonomické hľadiská, druhá cesta je reálna; 30—50 rokov je málo na dosiahnutie ekologickej rovnováhy, ale stačí na odvrátenie strát a prevedenie hrozivej exponenty na logistickú krivku. Úlohy usmerňovania biosféry a ľudstva sú také grandiózne, že menia celú štruktúru vedy. Veda stojí pred veľmi dôležitou úlohou — udržiavať rovnováhu vnútri ľudstva a medzi ľudstvom a vonkajším svetom. „Prestavba vedy a nástup éry riadenia sú nevyhnutné, pretože všetky úspechy vedeckotechnického pokroku a kultúry budú márne, ak nebude jestvovať harmónia vnútri ľudstva a v ekosfére Zeme." (s. 61)

O. K. Gusev (hlavný redaktor časopisu Poľovníctvo a poľonné hospodárstvo) sa v rozsiahlom príspevku zaoberal stratégiou vzájomných vzťahov človeka a prírody. Upozornil, že bežne musíme riešiť čiastkové problémy, ale nemáme riešenie všeobecných problémov. Treba vypracovať vedeckú stratégiu vzťahu človeka a prírody. Charakterizoval nesprávny prístup k prírode a chybné praktické projekty „pretvárania prírody“, ktoré vychádzali z predstavy o potlačení prírody. Zakladali sa na subjektívizme a naivnom transformizme. Po ich krachu sa prešlo k druhej krajnosti — k propagovaniu „nezasahovania" do prírody. To je stratégia idealizácie prírody. Hlavnou súčasťou úlohou je nájsť reálne riešenie problému vzťahu človeka a prírody, ktoré treba zakladať na vedeckom poznaní. Nová stratégia je optimistická a zameriava sa na *obohatenie* prírody. Ďalej sa zaoberal problematikou početnosti biologických populácií a významom ich regulovania, aby sa zabezpečila biocenologická rovnováha.

Za jednu z najdôležitejších vedeckých úloh pokladá G. I. Caregorodcev (filozof) rozpracovanie dialektiky interakcie ekonomického a humanistického prístupu k pretváraní prírody v socialistických podmienkach. Poukázal taktiež na problém pôsobenia prírodných zákonov na človeka a na vplyv škodlivých faktorov prostredia na ľudské zdravie. Treba sa usilovať o vytvorenie novej bioekologickej rovnováhy podľa optimálne určených hygienických noriem. V závere sa dotkol problematiky prognózy vývinu vzťahu človeka a prostredia a zdôraznil nevyhnutnosť rešpektovať aj druhotné následky zmien. Musíme sa usilovať o vytvorenie podmienok umožňujúcich harmonický rozvoj človeka.

Na dôležitosť rešpektovania sociálnych faktorov pri riešení problematiky adaptácie človeka poukázal G. A. Stepan'skij (Všezväzový ústav vedeckotechnických informácií). Kritizoval niektoré nesprávne predstavy o povahe a možnostiach adaptácie človeka na životné prostredie, zdôraznil, že čisto biologický prístup k tejto otázke je nesprávny a veľmi nebezpečný. Akcentoval význam rozvíjania a rešpektovania poznatkov toxikológie, uviedol závažné príklady škodlivosti nových chemických látok v prostredí na ľudské zdravie, a to aj na zdravie budúcich generácií.

G. S. Chozin (Inštitút USA AV ZSSR) sa zaoberal problematikou hľadania nových foriem medzinárodnej organizácie vedeckotechnickej práce. Vyzdvihol pozitívne výsledky v oblasti medzinárodnej spolupráce, dosiahnuté v posledných rokoch, a podrobnejšie charakterizoval základné funkcie medzi-

národnej spolupráce v oblasti ochrany životného prostredia. V závere sa vyslovil k návrhom na zriadenie celosvetového centra v rámci OSN, ktoré by sa venovalo problematike prostredia.

Ďalšia, posledná časť príspevkov bola uverejnená v 4. čísle (s. 57–79). Akademik A. I. Berg, hovoriac o celkovej ekologickej situácii, vyjadril názor, že sa nevyužívajú všetky možnosti súčasnej vedy na riešenie tých otázok, ktoré sú už teraz reálne riešiteľné. Je veľmi užitočné – povedal – že sa touto problematikou začali zaoberať filozofi, a je dôležité využiť filozofické a iné periodiká na stimulovanie výskumu ekologických problémov. A. A. Gorelov (Filozofický ústav AV ZSSR) poukázal na to, že budúcnosť geológie je v rozvinutí ekologických smerov. Zaoberal sa obsahom „geológie prostredia“ (ekologická geológia), ktorá by mala vysvetľovať funkčné zákony geosystému v podmienkach jeho súvislosti a noosystémom. Človek sa v pravom zmysle slova stane „geologickou silou“, až keď pozná funkčné geologické zákony a naučí sa ich využívať vo svojej činnosti.

O význame skúmania vzájomného pôsobenia a protirečení biologických, ekologicko-geografických a sociálnych procesov hovoril D. V. Panfilov (geograf). Dotkol sa aj otázky vymierania biologických druhov a pôsobenia prírodného výberu na ľudstvo. L. S. Abramov (geograf) sa vo svojom príspevku sústredil na niektoré organizačné otázky, hovoril najmä o vytvorení štátnej služby pre prírodné zdroje a organizáciu územia. Filozofia sa podľa jeho názoru zaoberá pri riešení ekologických problémov najmä dvoma aspektmi – bojom s cudzou ideológiou a organizátorskou, usmerňujúcou činnosťou v oblasti rozvoja vedy a nastoľovania jej problémov.

V. A. Geodakian (genetik) sa sústredil na vedecký aspekt problému človeka a jeho životného prostredia. Hovoril o etapách cieľov a úloh vedy (opis, vysvetľovanie, predpoveď, riadenie a tvorba). V súčasnosti sa treba sústrediť na vysvetľovanie a predpovedanie. Ďalej charakterizoval problém človek – životné prostredie z hľadiska aplikácie teórie systémov na proces adaptácie a evolúcie človeka. Uviedol, že práve preto, že mužské pohlavie (ako vnútorný subsystém) je evolučnou „avantgardou“, pohlavné rozdiely v prípade každého znaku môžu byť „kompasom“ ukazujúcim smer evolúcie nositeľa tohto znaku. Evolúcia človeka intenzívne prebieha, len faktory určujúce jej smer sa zmenili. Odmietol obavy z demografickej explózie ako názor vyplývajúci z nesprávneho hodnotenia charakteru regulácie procesov, z nedocenenia negatívnej spätnej väzby. Jestvujú mechanizmy regulácie rozmnožovania človeka, ktoré treba intenzívne skúmať. V súvislosti s možnosťou voľby pohlavia detí upozornil na neopodstatnenosť obáv z umelej regulácie pohlavia.

A. J. Medunin (Ústav svetovej ekonomiky a medzinárodných vzťahov AV ZSSR) zdôraznil vo svojom príspevku, že najpodstatnejšou a aktuálnou úlohou riešenia ekologických problémov je odvrátenie znečisťovania a devastácie prostredia. Ak prioritným problémom ekologickej krízy je znečisťovanie prostredia, vnútri tohto problému jestvuje mimoriadne naliehavá otázka – zistenie najškodlivejšieho chemického odpadu výroby (vrátane mutagénov) a čo možno najvčasnejšie vylúčenie týchto látok zo zloženia odpadu produkovaného prie-

myslom a dopravou. Ďalej uviedol fakty o situácii v produkcii voľného kyslíka, o znečistení oceánov a morí DDT a i., zaoberal sa situáciou v oblasti prírody a vedeckého výskumu biosféry v ZSSR. Charakterizoval aj niektoré javy v tejto oblasti v USA. Podľa autorovho názoru sa črtá nová sféra mierového súťaženia socializmu a kapitalizmu, súťaženie v úsilí o prekonanie ekologickej krízy.

Problémom možností ďalšieho rozvoja človeka v biosfére venoval svoje vystúpenie J. G. Ryčkov. Vyslovil názor, že od dominujúcich predstáv o *extenzívnom* type rozvoja ľudstva (pokorenie, pretvorenie prírody, vytvorenie „biotechnosféry“ atď.) treba prejsť k filozofickej, psychologickkej, eticko-estetickej a prírodovedeckej analýze možností stacionárneho stavu ľudstva, k orientácii na *intenzívny* typ rozvoja človeka. Zachovanie človeka treba chápať ako zachovanie jeho genetického statusu. Vyslovil aj zaujímavé myšlienky o možnostiach prekonania ekologickej krízy a o orientácii vývinu človeka v rôznych typoch civilizácie.

K. J. Tarasov sa zaoberal potrebou skúmať nové gnozeologické, metodologické, sociologické a svetonázorové problémy vzťahu človeka a prírody. „Nevyhnutnosť hlbokého marxisticko-leninského prístupu sa prejavuje nielen v analýze, ale predovšetkým v syntetickom, to znamená systémovo-štruktúrálnom a dynamickom spôsobe rozpracúvania tohto veľmi aktuálneho všeobecnosociologického a vedeckého problému“ (č. 4 s. 73). Filozof V. A. Los venoval svoje vystúpenie otázke „ekologizácie“ prírodovedy. Zdôraznil, že jednou z hlavných vývinových tendencií súčasných prírodných vied je vedúca úloha *problému* (nie niektorej vedy). Takýmto vedúcim problémom je problém biosféry, t. j. komplex otázok zachovania, obnovenia a kultivácie životného prostredia človeka a zachovanie jeho genotypu. Tento problém rieši spoločnosť v procese asimilácie výtvarných prírodných a spoločenských vied.

Na dôležitosť rozpracovania filozofických aspektov ekologickeho problému poukázal vo svojom príspevku I. B. Novik. Filozofia má integrujúcu úlohu v multidisciplinárnom výskume biosféry, umožňuje vypracovať formy kontaktov, spoločný jazyk. Vzniká nové *vnímanie sveta*, ktoré sa neredukuje na predstavu, že technická sila moderného človeka mu umožňuje pomerne ľahko potláčať prírodu. Rozhodujúce sú *následky* technických zásahov do prírody, a to už je sociálny, nielen technický problém. Sú potrebné nové vedecké metódy, ktoré by kompenzovali negatívny účinok agresívneho pokorovania prírody. Ďalej I. B. Novik upozornil na obmedzené možnosti vedeckej prognózy. Dnes optimálna prognóza sa môže zmeniť zajtra v opak, a potom riskujeme nerešpektovanie nejakého ireverzibilného procesu narušenia biosféry. Teraz už nemožno uvažovať o tom, že škody napáchané v prostredí napraví veda. Základné ťažkosti súčasnej technológie vyplývajú z delby práce. Rozdelenú prácu treba v súčasnosti syntetizovať. Na potrebný komplexný prístup, koordináciu, syntézu vied sú potrebné opatrenia založené na istých zovšeobecneniach niektorých východiskových fundamentálnych vied a extrapolácie týchto zovšeobecnení na nové oblasti poznatkov.

Záverom vystúpil prof. I. T. Frolov. Povedal, že v diskusii sa takmer

neposudzovali filozofické a filozoficko-sociologické aspekty ekologického problému, a že treba v diskusii pokračovať. Filozofia môže navrhovať a rozpracúvať isté všeobecnometodologické princípy riešenia tohto vcelku sociologického problému. Zdôraznil miesto problému človeka v systéme rozoberanej problematiky a význam posúdenia problematiky človeka z filozofických a sociologických hľadísk. Záverom podčiarkol význam uverejňovania materiálov z diskusie, aby sa informovala vedecká verejnosť.

Aj z našej stručnej informácie vidieť, že účastníci diskusie posúdili skutočne rozsiahly komplex problémov a vyzdvihli mimoriadnu aktuálnosť ekologickej problematiky pre súčasný aj budúci život ľudstva. Meritum nastoleného problému a z neho vyplývajúce úlohy pre marxistickú filozofiu tvoria v podstate obsah aj redakčného článku *Spoločnosť a príroda*, ktorý vyšiel spolu so záverečnými príspevkami Okrúhleho stola (č. 4, s. 42—56). V článku sa vyjadruje presvedčenie, že socialistická spoločnosť potrebuje účinnú propagandu a popularizáciu skutočne vedeckých predstáv o ekologických problémoch. Voprosy filozofii chcú aj v budúcnosti venovať tejto tematike čo najväčšiu pozornosť, budú uverejňovať príspevky odborníkov z rôznych vedných odvetví a predovšetkým stimulovať rozpracúvanie filozofických a sociálnych aspektov problému *človek, spoločnosť a príroda*.